

AJANKOHTAISTA:

”ILMAN PUUTA NÄKISIMME NÄLKÄÄ”

Metsät ja puut guinealaisen viljelijäperheen arjessa

Anna Laakso

Miljoonille ihmisille köyhyyden ja nälän poistaminen maailmasta on elintärkeää. Vuosituhannen kehitystavoitteiden saavuttaminen vaatii kuitenkin nykyistä riuksempaa otetta, jonka vahvistumiseen myös metsäsektori voi merkittävästi vaikuttaa. Kaikkein köyhimmät ovat eniten riippuvaisia metsien ja puiden tuotteista ja palveluista. Toisaalta se, kuinka he metsiä käyttävät, vaikuttaa myös monien muiden ihmisten elämään. Länsi-Afrikassa tärkeimmät metsien ylläpitämät ekosysteemipalvelut ovat luonnon monimuotoisuuden suojelu, vesistöjen suojelu ja hoito, aavikoitumisen estäminen ja ilmastonmuutoksen lieventäminen. Esimerkiksi Guinean Fouta Djallonin ylängöllä kokonaisuudessaan on erityisen suuri merkitys vesivarojen ylläpidossa koko Länsi-Afrikalle.

Kuten monin paikoin Afrikan maaseudulla, niin myös Fouta Djallonilla on yleistä, että työikäiset miehet muuttavat paremman toimeentulon toivossa alueelta pois joko vakituisesti tai väliaikaisesti esimerkiksi kuivan kauden ajaksi. Kuinka maaseutukylien väestö elättää perheensä ja kuinka se tässä selviytymistaistelussa hyödyntää puita ja metsiä? Entä voisivatko metsät ja puut tarjota uusia mahdollisuuksia hyvinvoinnin lisäämiseksi? Näitä kysymyksiä pohdin metsätieteen gradussani, johon keräsin aineiston Fouta Djallonin kylissä Guineassa syksyllä 2004. Etnografisen aineiston keräsin haastattelemalla ja havainnoimalla pitäen havaintopäiväkirjaa. Haastatteluaineisto koostuu 14 haastattelusta, joissa haastateltiin yhteensä 21 henkilöä: 12 naista ja yhdeksää miestä. Haastateltavista suurin osa oli iältään kahdestakymmenestä kuuteenkymmeneen, mutta joukossa oli myös muutama lukiolainen (17–19 v.) ja vanhempi henkilö, joista vanhin oli 82-vuotias.

KOTIPUUTARHOJEN MERKITYS KASVAA

Guinean Fouta Djallonin kylät ovat perusruoantuotannossa melko omavaraisia. Yleisimmät viljeltävät viljat maissin ohella ovat fonio ja riisi. Ne muodostavat toisilleen vaihtoehtoisina ravinnon perustan, jota täydennetään erilaisilla kastikkeilla.

Myös maapähkinää viljellään runsaasti, ja siitä valmistettu kastike onkin yksi yleisimmistä ruokalajeista. Naisten ylläpitämien kotipuutarhojen tuotteiden merkitys ruoantuotannossa on ajoittain jopa suurempi kuin pelloilla viljeltävän viljan. Ympäristömuutoksia koskevaan kysymykseen muutamat haastateltavat vastasivat, että asukasmäärä seudulla on lisääntynyt ja toisaalta kesantoajat ja foniosadot ovat pienentyneet:

Ympäristössä on tapahtunut suuri muutos, elämä on tullut vaikeammaksi. [...] Aikaisemmin jos kylvi yhden mitallisen foniota sato oli 40-kertainen, nyt saman sadon saadakseen täytyy kylvää kahdeksan mitallista. Yksi mitta maissiakin tuotti ennen 40-kertaisen sadon, mutta nykyään täytyy kylvää 16 kertaa enemmän. (Nainen, 48 v., naimisissa.)

Vanhempamme viljelivät pientä palstaa, ja saivat suuria satoja. Meidän tilanteemme ei ole sellainen. Vaikka viljelimme samaa palstaa kaksi tai kolme vuotta, emme voi saada samaa satoa kuin vanhempamme saivat yhdessä vuodessa. (Nainen, 30 v., naimisissa.)

Kotipuutarhoissa kasvatetaan juureksia, vihanneksia ja hedelmäpuita. Kohdekylien yleisimmät hedelmäpuut ovat appelsiini-, mango- ja avokadopuut. Näiden lisäksi monella perheellä on papaija-, sopsop-, kahvi-, kolapähkinä- ja guavapuita. Mainittuja puita kasvatetaan yleisesti koko Fouta Djallonin alueella. Puutarhojen hedelmät ovat erittäin arvostettuja niiden taloudellisen tuoton ja ravintoarvon ansiosta. Myös kahvi listattiin yhdeksi tärkeimmistä tuotteista. Monet painottivat hedelmien merkitystä lasten ruokavaliossa:

Minusta puiden tärkeimmät tuotteet ovat mango ja avokado. [...] Joskus lapset eivät odota aamiaista ennen kouluun lähtöään, mutta heille voi antaa avokadon, yksi ainut riittää yhdelle lapselle. [...] Ja mangot... kun lapset tulevat koulusta he voivat syödä niitä odotellessaan päivällisen valmistumista. (Nainen, 45 v., naimisissa.)

Kun hedelmät ovat kypsiä emme osta niin paljon riisiä. Lapset voivat syödä paljon mangoja. Niitä lähetetään myytäväksi myös Senegaliin, siitä saa rahaa. Myös avokadot ja appelsiinit ovat taloudellisesti tuottavia, ja siksi ne ovat tärkeitä. (Mies, 70 v., maanviljelijä.)

Joidenkin miesten mielestä hedelmien myynnistä ansaitut rahat ovat vähäisiä, eivätkä he siis pidä hedelmäpuita kovin merkityksellisinä kotitalouden tulojen kannalta. Suurin osa haastateltavista kuitenkin arvostaa vähäisiäkin tuloja, joita puiden tuotteiden myynnillä saa. Usein juuri niillä pienillä rahasummilla naiset pystyvät ostamaan kenkiä, vaatteita, kouluvihkoja lapsille ja tarvikkeita päivittäisiin askareisiin. Muita tärkeitä tulonlähteitä ovat puutarhojen vihannekset ja juurekset kuten sipuli, bataatti sekä taro.

NERE JA MUUT METSÄN HEDELMÄT

Metsästä kerätään ravinnoksi yleisimmin hedelmiä, jotka syödään tuoreena. Haastatteluissa mainittiin nimeltä 76 kasvilajia, joista 55:n hedelmiä kerätään syötäväksi. Eniten hedelmiä syövät lapset, jotka muutenkin viettävät paljon aikaa metsässä leikkimässä ja polttopuun keruussa. Luonnonvaraisista puista neren, voipuun ja apinanleipäpuun jälkeen tärkeimmiksi mainittiin sitruuna, bumme ja sungala. Ne ovat arvostettuja monikäyttöisyytensä vuoksi. Niiden hedelmät ovat syötäviä ja kaikkia voidaan käyttää lääkinnässä.

Kotipuutarhoissa kasvatettavien appelsiinien, avokadon ja mangon jälkeen tärkeimpänä hedelmäpuuna arvostetaan nereä (*Parkia biglobosa*). Tärkeyttä ilmentää myös se, että kylien läheisyydessä olevia nerepuita pidetään kyläläisille kuuluvina, ja niiden hedelmien keräämiseen tarvitaan omistajan lupa. Kauempana asutuksesta kasvavat neret ovat vapaasti kaikkien hyödynnettävissä samalla tavalla kuin muutkin metsän kasvit.

Nere on hyvin monikäyttöinen puulaji: hedelmän voi syödä sellaisenaan tai siitä voidaan valmistaa mehua, puun lehtiä käytetään sekä ruuanlaitossa että lannoitteena, kukkia hyödynnetään mehiläisten hoidossa ja kasvin eri osia käytetään lääkkeenä. Arvostetuin tuote on kuitenkin neren siemenistä käyttämällä valmistettava sumbaramauste. Sumbara kuuluu erottamattomasti alueen ruokakulttuuriin: sitä ”täytyy” laittaa kaikkiin kastikkeisiin. Toisaalta sumbaran myynnillä voi ansaita rahaa, mikä lisää sen arvostusta entisestään. Vaikka ulkomailta tuodut, teollisesti valmistetut maustekuutiot maggi ja jumbo ovat tulleet sumbaran rinnalle, on tämä perinteinen mauste yhä säilyttänyt asemansa tutkimuksen kohdekyllissä:

Itse henkilökohtaisesti en osta maggia tai jumboa, minä valmistan sumbaraa. En ole koskaan ostanut niitä. (Nainen, 30 v., naimisissa.)

Minulle nere on tärkein puulaji. Ensinnäkin siitä saadaan mehua, ja sitten sen siemenistä tehdään sumbaraa, jota voidaan myydä ja ansaita sillä rahaa. (Mies, 70 v., maanviljelijä.)

Nere on tärkein, koska hedelmää ei syödä ainoastaan nälkään vaan se auttaa myös sairauksiin. Teemme nerestä sumbaraa, jota tarvitaan kaikissa kastikkeissa. Jos ei valmisteta lihaa tai maitoa, ruokaan täytyy laittaa sumbaraa. (Nainen, 34 v., naimisissa.)

Neren hedelmät kypsyvät huhti-toukokuussa, jolloin naiset saattavat lähteä hedelmien keruuseen jopa kolme kertaa päivässä. Hedelmien keruu ja sumbaran valmistus ylipäätään on nimenomaan naisten työ. Myös lapset osallistuvat keruuseen. Sumbaran tekeminen on pitkällinen prosessi, johon kuluu vähintään 5–10 päivää. Koko maassa sumbaraa arvioidaan käytettävän 3500 tonnia vuodessa, ja lisäksi neren hedelmiä ja valmista sumbaraa viedään jonkin verran ulkomaille (Diawara 2001).

LUONNON APTEEKKI

Tutkimuksen kohdekylien asukkaille lähimmät terveyspalvelut ovat prefektuurin keskustassa, jossa toimii terveystakeskus, pieni sairaala ja kaksi apteekkia. Apteekista lääkettä haetaan malariaan, parasitteihin ja tulehduksiin; muut vaivat hoidetaan perinteisin tavoin, lähinnä erilaisten kasveista tehtyjen rohtojen avulla. Kauimmaisista kylistä hakeudutaan sairaalaan tai terveystakeskukseen vasta, jos sairaus tai kipu yltyy kestävämmäksi:

Täältä meiltä sairaalaan tai apteekkiin lähdetään vasta, jos sairastunut kärsii paljon. Jos hänellä ei ole kipuja, vanhemmat ja sukulaiset eivät lähetä häntä sairaalaan. Häntä hoidetaan kotona kasvien kuorilla ja lehdillä. [...] Malariaan kuitenkin haetaan lääkettä apteekista. (Mies, 24 v., lukiolainen.)

Sairaalaan haetaan hoitoa esimerkiksi tulehduksiin ja reumatismiin. Ja malariaan. Mutta sairaalaan lähdetään vain, jos tilanne on hyvin vakava. Meillä on tapana yrittää hoitaa tulehduksetkin kotona. (Mies, 54 v., maanviljelijä.)

Haastateltavat mainitsivat nimeltä 33 kasvilajia, joita he käyttivät sairauksien hoidossa. Suurin osa näistä lajeista kasvaa vapaana luonnossa, mutta myös puutarhan hedelmäpuita voi hyödyntää lääkinnässä. Esimerkiksi appelsiini-, mango- ja avokado-puun lehdistä, ja papaija- ja mangopuun juurista tehdään rohtoja eri vaivoihin. Kuten ravinnoksi kerättäviä kasveja, myös lääkkeinä käytettäviä kasveja löytyy luonnosta paljon muitakin kuin haastateltavien mainitsema lajit, koska he listasivat esimerkkinä vain yleisimmät tuntemansa lääkekasvit. Kaikki myös tiesivät joitakin tapoja käyttää kasveja sairauden hoitoon, ja vain yksi haastateltava ei ollut muistinsa mukaan koskaan käyttänyt lääkekasveja.

Aikaisempien uskomusten mukaan sairaus johtui noituudesta ja pahoista hengistä, joita pyrittiin torjumaan sekä koraanioppineiden että henkiparantajien yliluonnollisilla kyvyillä (Derman 1973). Uskomukset noituudesta ja hengistä ovat siis sekoittuneet islaminuskoon. Helinin (1999) mukaan ja havaintojeni perusteella tällainen uskomusmaailma on yhä voimissaan alueella, joskin se nähdäkseni on menettänyt merkitystään William Dermanin tutkimuksen jälkeen. Sairauksia ja muuta epäonnea pyritään edelleenkin ehkäisemään esimerkiksi kantamalla ranteissa Koraanin lauseita sisältäviä, suojelevia amuletteja.

Lääkekasveilla käydään myös pienimuotoista kauppaa alueella. Yksi henkilö kertoi nimenomaan ostaneensa lääkekasvin juuria hemorroidin hoitoon, ja eräs henkilö kertoi ostaneensa vanhalta yrttiäsiantuntijalta kasvilääkekuurin syrjäisessä kylässä asuvalle äidilleen reumatismien hoitoon. Monella ei olisi edes rahaa terveystakeskuspalveluihin tai apteekin lääkkeisiin, joten paikallinen lääkekasvien tuntemus mahdollistaa heille ylipäätään jonkin terveydenhoitomuodon.

PUISTA AITOJA, LANNOITETTA, SAIPPUAA, VARJOA...

Karja laiduntaa Fouta Djallonilla vapaasti, minkä vuoksi pellot ja puutarhat aidataan. Miehet keräävät aitoihin paljon puuta metsistä, sillä aidat on uusittava joka vuosi. Metsistä saatava kompostimateriaali on merkittävä aineellinen hyöty kyläläisille. Kuolleita lehtiä, oksia ja heinää kerätään säännöllisesti kasvimaille ja perunapelloille lannoitteeksi, jota ilman sadot jäisivät maanviljelijöiden mukaan huomattavasti pienemmiksi. Kylien naisilla on muilta töiltä ehtiessään tapana tehdä kasveja (esim. *Carapa procera* ja *Jatropha curcas*) saippuaa, jota he sekä käyttävät itse että myyvät. Saippuan valmistuksessa yleisimmin käytetty laji lienee *Jatropha curcas*, jonka siemenet sisältävät saippuan valmistukseen sopivaa öljyä. Tietyistä lajeista valmistetulla saippualla uskotaan olevan terveyttä edistäviä vaikutuksia. Muutamista alueella kasvavista puista (esim. *Saba senegalensis*) saadaan luonnon kumia, jota kyläläiset keräävät myyntiin pieniä määriä. Alueella metsistä kerätään vähän myös villihunajaa. Lapsille metsät ja puut ovat tärkeitä leikkipaikkoja, joista löytyy tarvikkeita omien leikkikalujen väsäämiseen. Kotipuutarhoissa kolapuut ovat kulttuuriesti merkittäviä, sillä niiden kolapähkinöitä annetaan lahjaksi ja uhriksi yhteisön seremonioissa.

Kyläläisten mielestä sateet, varjo ja tuulensuoja ovat selvimmät metsien ja puiden tarjoamista aineettomista hyödyistä. Puolet haastateltavista uskoo puiden ”houkuttelevan” sateita ja tietää, että puuttomilla alueilla sataa vain harvoin. He olivat myös huomanneet jokien ja purojen ehtyvän helpommin, jos lähellä ei ole kasvillisuutta. Yhtenä parhaista kylän varjostajista pidetään mangopuuta, ja kylien kokoontumispaikat ovatkin useimmiten suuren mango- tai appelsiinipuun varjossa. Kaksi nuorta naista olisivat valmiita istuttamaan puita, vaikka niistä ei saisi muuta hyötyä kuin varjon ja silmäniloa. Kuivalla kaudella kukkuloilla puhaltalee ajoittain erittäin voimakas harmattantuuli, joka pölyttää ilman ja kuivattaa ihon. Puut voivat suojata kylää myös tältä tuulelta.

Varjo on merkittävä hyöty, koska joka kerran kun meillä on jokin kokous, kokoontumme puun alle varjoon. (Mies, 18 v., lukiolainen.)

Kyllä puiden varjostus on tärkeää, sillä joskus kun täytyy tehdä pitkä kävely metsässä, tulee kuuma ja silloin sitä haluaa levätä varjossa. (Mies, 54 v., maanviljelijä.)

Puut suojaavat meitä myös myrskytuulilta. Suuret, kylän itäpuolella kasvavat puut muodostavat tuulensuojan ja estävät maissia ja muita viljelykasveja katkeilemasta. (Nainen, 34 v., naimisissa.)

ENTÄ JOS PUITA EI OLISI?

Puiden ja metsien arvostusta tiedusteltiin myös käänteisesti. Haastateltavia pyydettiin kuvittelemaan, että aluetta olisi kohdannut vakava luonnonmullistus, esimerkiksi pitkä kuivuus, jonka johdosta kasvillisuus, mukaan lukien kaikki puut, olisi kuollut ja maanviljely olisi lähes mahdotonta. Heiltä kysyttiin, miten tilanne vaikuttaisi perheen elämään ja olisiko se heidän mielestään mahdollinen. Pienelle osalle haastateltavista tilanteen kuvittelu oli vaikeaa, eivätkä he uskoneet sen olevan mahdollinen. Suurin osa puolestaan uskoi elämästä tulevan erittäin vaikeaa, jopa niin vaikeaa, että muutto muualle olisi ainut vaihtoehto.

Siinä tilanteessa kärsisimme. Emme voisi suojautua auringon säteilyltä, emme voisi lannoittaa pelloja puiden lehdillä, joten kärsisimme nälänhädästä. (Mies, 77 v., eläkeläinen.)

Nälänhätä pakottaisi meidät lähtemään. Yrittäisimme päästä jonnekin, missä elinolosuhteet olisivat paremmat. Täällä olisi mahdotonta sopeutua sellaiseen tilanteeseen. (Mies, 70 v., maanviljelijä.)

Vain kaksi naista suhtautui asiaan hieman toiveikkaammin: heidän mielestään tilanteeseen voisi sopeutua esimerkiksi hankkimalla siemeniä ja istuttamalla puita. Noin puolet haastateltavista uskoi kuvatun tilanteen olevan täysin mahdollinen. Toisten mielestä sen saattaisi aiheuttaa kaskiviljely, liiallinen puiden kaataminen tai metsäpalot. Toisten mielestä tilanne on mahdollinen ensisijaisesti siksi, että se riippuu Allahista. Vastauksista korostui uskonnollisuus ja vahva luottamus Allahin tahtoon ja kaikkivoipaisuuteen. Useimmat haastateltavat päättivät vastauksensa toteamalla, että ihmiset eivät voi tulevaisuudesta päättää vaan se on Allahin hallinnassa.

LOPUKSI

Tutkimukseen osallistuneet kyläläiset, erityisesti naiset, hyödyntävät metsiä ja puita monipuolisesti. Metsien ja puiden merkitys kyläläisille on toisaalta välillistä epäsuorien hyötyjen, kuten ekosysteemipalveluiden, kautta ja toisaalta välitöntä keräilytuotteiden kautta. Toimeentuloon merkittävimmin vaikuttaa polttopuun saanti metsistä sekä maanviljelyn harjoittaminen. Lisäksi kyläläiset saavat rahallisia tuloja myymällä metsien ja puiden tuotteita. Vuodenajasta riippumatta metsät ja puut ovat läsnä ihmisten arjessa joka päivä. Selkeimmin arvostetut tuotteet ovat rahallisesti tuottoisat hedelmät. Myös muunlaisia metsien hyötyjä arvostetaan suuresti, sillä ilman metsiä ja puita kyläläiset uskovat elämästä tulevan sietämätöntä.

Maailmanlaajuisesti metsien uskotaan voivan edistää köyhyyden vähentämistä, mutta metsien ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen tutkimus tästä näkökulmasta on vasta aluillaan. Metsäsektorin on entistä voimallisemmin otettava haaste

vastaan sekä tutkimuksen että muun toiminnan keinoin. Fouta Djallonilla metsillä ja puilla voisi olla nykyistä huomattavampi rooli alueen asukkaiden hyvinvoinnin lisäämisessä ja turvaamisessa. Esimerkiksi hedelmätarhojen ja puuviljelmien perustaminen sekä luontomatkailu toisivat alueelle lisätuloja. On kuitenkin muistettava, etteivät metsät yksin tarjoa ratkaisua vaan alueen kehitys riippuu monista osatekijöistä.

Kenttätöön toteuttamisen mahdollisti Kehitysmaayhdistys Indigo ry:n toiminta Guineassa. Taloudellista tukea matkaan sain Metsänhoitajaliitolta ja Joensuu yliopiston metsätieteelliseltä tiedekunnalta. Työn alkuvaiheessa neuvoja tarjosi MMT Antti Erkkilä ja tekstin kirjoittamisessa avusti MMT Tapani Tyynelä. Esitän lämpimät kiitokset kaikille työhön myötävaikuttaneille. Tutkimusaineistot

HAASTATTELUT

Anna Laakso on tehnyt kaikki haastattelut Guineassa, Malin kunnan kylissä lokajoulukuussa 2004 pularin ja ranskan kielellä tulkkia käyttäen. Nauhoitetut haastattelut on käännetty ja kirjoitettu puhtaaksi ranskaksi. Artikkelin haastattelulainaukset ovat tekijän suomentamia. Jokainen haastattelu on kestoltaan 30–80 minuuttia. Aineisto kokonaisuudessaan on tekijän hallussa.

Hore Fellon kylän haastattelut:

- 26.10.2004, mies, haastatteluhetkellä 82 vuoden ikäinen, eläkeläinen, naimisissa.
- 30.10.2004, mies, haastatteluhetkellä 70 vuoden ikäinen, maanviljelijä, naimisissa.
- 30.10.2004, nainen, haastatteluhetkellä 48 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 30.10.2004, nainen, haastatteluhetkellä 45 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 30.10.2004, nainen, haastatteluhetkellä 60 vuoden ikäinen, naimisissa.

Diolin kylän haastattelut:

- 10.11.2004, mies, haastatteluhetkellä 77 vuoden ikäinen, eläkeläinen, naimisissa.
- 10.11.2004, mies, haastatteluhetkellä 70 vuoden ikäinen, maanviljelijä, naimisissa.
- 10.11.2004, nainen, haastatteluhetkellä 40 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 12.11.2004, nainen, haastatteluhetkellä 27 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 12.11.2004, nainen, haastatteluhetkellä 25 vuoden ikäinen, naimisissa.

Tyabéwin kylän haastattelut:

- 24.11.2004, mies, haastatteluhetkellä 24 vuoden ikäinen, lukiolainen, naimaton.
- 24.11.2004, mies, haastatteluhetkellä 54 vuoden ikäinen, maanviljelijä, naimisissa.
- 24.11.2004, mies, haastatteluhetkellä 60 vuoden ikäinen, maanviljelijä, naimisissa.
- 24.11.2004, nainen, haastatteluhetkellä 30 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 24.11.2004, nainen, haastatteluhetkellä 34 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 30.12.2004, mies, haastatteluhetkellä 18 vuoden ikäinen, lukiolainen, naimaton.
- 30.12.2004, mies, haastatteluhetkellä 41 vuoden ikäinen, maanviljelijä, naimisissa.
- 30.12.2004, nainen, haastatteluhetkellä 37 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 30.12.2004, nainen, haastatteluhetkellä 50 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 30.12.2004, nainen, haastatteluhetkellä 23 vuoden ikäinen, naimisissa.
- 30.12.2004, nainen, haastatteluhetkellä 17 vuoden ikäinen, naimaton.

KIRJALLISUUS

- DERMAN, WILLIAM 1973: *Serfs, Peasants and Socialists. A Former Serf Village in the Republic of Guinea*. Berkeley: University of California Press.
- DIAWARA, DJIRAMBA 2001: *L'Etude prospective du secteur forestier en Afrique (FOSA). Document national de prospective - Guinée*. Rome: FAO.
- HELIN, JOHANNA 1999: *Kauppa yhteisössä, yhteisö(t) kaupassa – hyödykkeistymisen vaikutuksia markkinoihin ja naisiin Malin prefektuurissa Guineassa*. Julkaisematon Pro gradu- tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

MMM Anna Laakso on Joensuusta.